

Slutrapport projekt "Hiv/STI-prevention till personer med erfarenhet av sex mot ersättning"

1. Bakgrund till projektet

En allmän beskrivning som finns är att prostitution¹ i stor utsträckning sker i det dolda. Det som upprätthåller prostitution är efterfrågan, det vill säga att människor och framförallt män köper sexuella tjänster. Enligt Länsstyrelsens senaste omfattningskartläggning² av prostitutionen i Sverige är andelen individer som har köpt och sålt sexuella tjänster relativt konstant över tid. Det är uteslutande män som har uppgett att de har köpt sexuella tjänster. Ca 7,5 % av svenska män mellan 18 och 65 år har köpt sexuella tjänster någon gång i sitt liv. I jämförelse med andra nordiska och europeiska länder är det en låg siffra. Sverige var först i världen med en lagstiftning mot sexköp vilket uppges ha haft en normativ effekt på befolkningen. 0,8 % har uppgett att de köpt sexuella tjänster under det senaste året. Endast män, 0,7 %, har uppgett att de någon gång sålt sexuella tjänster. Detta stämmer väl överens med tidigare undersökningar som visar att något fler män än kvinnor har erfarenhet av att sälja sexuella tjänster. En förklaring till detta kan vara att en stor del av kvinnorna i prostitutionen har en annan nationalitet än svensk och fångas därför inte upp i befolkningsundersökningar. Personer som lever i prostitution kommer både från Sverige och andra delar av världen, t.ex. Thailand och Östeuropa.

Resultat från UngKAB09 Norr³ visar att unga kvinnor och män 15-29 år i Norrland har gett ersättning för sex i samma utsträckning som kvinnor och män i riket, 5,4 % av männen i riket och 4,3 % av männen i Norrland samt 0,5 % av kvinnorna både i riket och i Norrland. Männen svarar i högre utsträckning än kvinnorna att de någon gång betalat för sex, detsamma i riket. 4,6 % av kvinnorna i riket och 4,2 % av kvinnorna i Norrland har någon gång fått ersättning för en sexuell tjänst samt 3,6 % av männen i riket och 4,5 % av männen i Norrland. När det kommer till unga personer är begreppet sex mot ersättning mer användbart än prostitution då många unga med prostitutionserfarenheter inte ser på det som prostitution utan som ett utbyte av tjänster. Begreppet sex mot ersättning förtydligar att sex kan utbytas mot annat än pengar, såsom narkotika, tobak, kläder, resor, boende o.s.v.

I den nationella rapporten från UngKAB09-studien⁴ framkommer att andelen som gett ersättning för sex stiger med ålder, är något högre bland utrikesfödda, bland personer som saknar sysselsättning och bland högkonsumenter av alkohol och droger. Rapporten visar också att det är vanligare med sex mot ersättning bland personer utan sysselsättning, personer med låg självkänsla, personer som tidigt har sexdebuterat, bland högkonsumenter av alkohol och andra droger samt bland hbtq-personer. Bland MSM-personer har 3 procent vardera fått och gett ersättning för sex under de senaste 12 månaderna⁵.

¹ Definition prostitution – en part som köper respektive en part som säljer sexuella tjänster mot ersättning (vanligtvis ekonomisk). Enligt 6 kap. 11 § BrB är det inte förbjudet att sälja sexuella tjänster.

² Länsstyrelsen Stockholm, "Prostitutionen i Sverige 2014 – en omfattningskartläggning". URL: <http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/SiteCollectionDocuments/Sv/publikationer/2015/prostitution-kartlaggning-2014.pdf>

³ Kunskapsnätverket hiv/STI Norr, "UngKAB09 Norr – kunskap, attityder och sexuella handlingar bland unga i Norrlandstingen", 2011. URL: <http://www.jll.se/download/18.33e2194b13324a5f15180002/UngKAB09+Norrlandstingen+5+maj+.pdf>

⁴ Göteborgs universitet, "UngKAB09", 2011, URL: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/25017/2/gupea_2077_25017_2.pdf

⁵ Smittskyddsinstitutet, "EMIS 2010 Sverige – en studie om män som har sex med män". URL: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/pagefiles/12854/emis%E2%80%93the-european-msm-internet-survey-2010.pdf>

RFSL Ungdom genomförde under 2014 en enkätundersökning bland unga hbtq-personer, 14-25 år, där 17,7% (av totalt 2062 svarande) uppgav att de hade erfarenhet av sex mot ersättning⁶.

Den arena som ofta förknippas med prostitution är gatan men internet som arena för sexhandel uppmärksammas i allt större utsträckning. Gatuprostitutionen har mer än halverats från 650 kvinnor år 1995 till 200-250 kvinnor år 2014. Omfattningen av prostitution via internet är svår att beräkna eftersom det främst är marknadsföringen av de sexuella tjänsterna som syns, vilket inte ger någon exakt kunskap om omfattningen⁷. Omfattningskartläggningen från 2014 visar att internet har en central betydelse för prostitutionsområdet. Antalet eskortannonser som riktar sig till män som köper sexuella tjänster av kvinnor har ökat kraftigt från 304 annonser år 2006 till 6965 annonser 2014. Antalet eskortannonser som riktar sig till hbtq-personer, nästan enbart män som köper sexuella tjänster av män, har ökat från 190 till 702 annonser på fyra år. Framförallt unga hbtq-killar utgör en stor grupp av de unga män som har erfarenhet av sex mot ersättning. Det finns dock inget som pekar på att antalet individer i prostitutionen skulle ha ökat då en och samma sexsäljare ofta står bakom flera annonser.

Den nationella omfattningskartläggningen från 2014 visar att annonser och profiler på internet förekommer i alla fyra norrlänen:

- Jämtlands län: 2 profiler
- Norrbottens län: 88 profiler, 7 annonser
- Västerbottens län: 57 profiler, 29 annonser
- Västernorrlands län: 45 profiler, 3 annonser

Det finns också exempel på regionala rapporter och kartläggningar⁸ på området som gjorts av polisen och länsstyrelserna i norra regionen. Där tydliggörs att prostitution inte enbart är ett storstadsfenomen. Eftersom länen i norra regionen har liknande situation och förutsättningar finns stora fördelar med att samverka kring frågan.

Hälso- och sjukvård och ideella organisationer är nya men betydelsefulla aktörer när det gäller både primär- och sekundärprevention inom prostitution och sexhandel speciellt för målgruppens riskutsatthet för hiv och STI. Det finns dock en okunskap bland samhällsaktörer och därför är det viktigt att synliggöra denna problematik. I samtalet med patienten kan hälso- och sjukvårdspersonal kartlägga patientens situation och stimulera till självreflektion och riskreducering samt erbjuda adekvata insatser. Hälso- och sjukvårdspersonal men även andra yrkeskategorier behöver därför fortbildning för att lära sig att tyda signaler för att kunna identifiera och bemöta personer som köper och säljer sex samt få förståelse för deras situation. Samarbeten över professions- och myndighetsgränser är av stor vikt, bl.a. med Länsstyrelsen som har uppdraget att utveckla och samordna arbetet inom prostitution och människohandel.

⁶ RFSL Ungdom, "Sex för X – sex mot ersättning bland unga hbtq-personer", 2015. URL: https://pegasus.se/sites/all/files/media/documents/sex_for_x.pdf

⁷ SOU 2010:49. Förbud mot köp av sexuell tjänst: En utvärdering 1998-2008.

⁸ Länsstyrelsen i Västerbotten, "Lägesrapport 2009 - arbete mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Västerbottens län", URL:

www.lansstyrelsen.se/vasterbotten/SiteCollectionDocuments/Sv/Publikationer/2009/Lagesrapport_2009.pdf
Länsstyrelsen Västernorrland, "Kännedom om prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Västernorrlands och Jämtlands län", 2009, URL:
www.lansstyrelsen.se/vasternorrland/SiteCollectionDocuments/Sv/publikationer/rapporter/2010/2010-15-kannedom-om-prostitution-och-manniskohandel-for-sexuella-andamal.pdf

2. Projekts syfte, mål och aktiviteter 2012-2016

För att jobba preventivt i syfte att minska smittspridning av hiv och STI bland personer som köper och säljer sex krävs fortsatt kunskap och samsyn i frågan samt samverkan mellan olika aktörer. Projektet har strävat efter att stärka det förebyggande arbetet på lokal och regional nivå genom samverkan med aktörer som har uppdrag på området samt genom att möjliggöra kunskapshöjande insatser och erfarenhetsutbyte mellan aktörer och yrkesverksamma som kan tänkas möta personer som har erfarenhet av att köpa och sälja sex.

2.1 Syfte

Öka kunskapen och medvetenheten om problemet bland yrkesverksamma och ideellt engagerade som i sina uppdrag kan tänkas möta personer med erfarenhet av sex mot ersättning. Ge dem verktyg för att våga se, våga fråga och bemöta preventionsgruppen på ett professionellt sätt utifrån individens behov av stöd.

2.2 Mål

- Samverka med andra aktörer som har uppdrag kring frågorna.
- Ökad kunskap och medvetenhet om problematiken inom relevanta yrkesgrupper i norra regionen som ska bidra till att personal vågar öppna upp för samtal kring sexuell utsatthet och risktagande.

2.3 Aktiviteter

2.3.1 År 2012

Inläsning och inledande kontakter med Länsstyrelserna i norrlänen.

2.3.2 År 2013

Överlämning av arbete till ny projektledare och inläsningstid. Möte med Länsstyrelserna i de fyra norrlänen kring våra respektive uppdrag och hur vi kan samverka kring frågan. Vi sökte gemensamt projektmedel för genomförande av en omfattningskartläggning i norrlänen. När vi fick veta att en nationell omfattningskartläggning var på gång bestämde vi oss för att avvakta. Planering för och genomförande av utbildningsinsatser under hösten 2013 i samråd med referensgrupper i respektive län. Syftet med utbildningsinsatsen var att synliggöra problematiken, att ge personal som kan tänkas möta preventionsgruppen kunskap för att kunna tyda tecken på och våga fråga om sexuell utsatthet däribland sex mot ersättning samt bemöta ett svar. Insatsen genomfördes med varierande upplägg i tre län (Jämtland hade redan planerat för en dag utanför Kunskapsnätverkets projekt). Sammanlagt deltog drygt 200 yrkesverksamma och ideellt engagerade personer från olika verksamheter.

2.3.3 År 2014

Nationellt kom den omfattningskartläggning vi länge väntat på, till vår besvikelse utan regionala data (förutom förekomst av annonser och profiler på nätet). Planering för och genomförande av utbildningsdagar i samverkan med Länsstyrelsen. En dag i vardera norrlän arrangerades med varierande upplägg innehållandes föreläsningar med bl.a. Caroline Engvall, workshops och teater. Fortsatt fokus på att våga se, våga fråga och våga bemöta personer, med fokus på unga, som ger sex mot ersättning eller som använder sex som självskadebeteende. Sammanlagt deltog ca 300 yrkesverksamma och ideellt engagerade personer från olika verksamheter.

2.3.4 År 2015

Kontakt etablerades under våren 2015 med RFSL Ungdom som driver projekt "Pegasus – sex mot ersättning bland unga hbtq-personer". Uppdraget inom Pegasus-projektet var att genomföra utbildningsinsatser riktade till yrkesverksamma som i sin profession möter målgruppen runt om i landet i syfte att förbättra stödet till unga hbtq-personer med erfarenhet av sex mot ersättning. Till

skillnad från storstadsregionerna har vi i norrlänen inga mottagningar med speciell kompetens på området, liknande MIKA-mottagningarna. Kunskapsnätverket och länsstyrelserna såg därför en stor vinst i att samverka med RFSU Ungdom kring 2015 års utbildningsinsats. Utbildningen genomfördes i tre norrlän och i ett län fick vi ställa in p.g.a. för få anmälda deltagare. Sammanlagt deltog ca 130 yrkesverksamma och ideellt engagerade från olika verksamheter.

Under året genomfördes också en behovskartläggning bland hälso- och sjukvårdspersonal i de fyra norrlänen. Arbetet gjordes tillsammans med projektledaren för projekt "Hiv/STI-prevention till män som har sex med män (MSM)". Syftet med kartläggningen var att genom intervjuer få en bild över hur kunskapsbehovet såg ut bland yrkesverksamma i hälso- och sjukvården gällande preventionsgrupperna personer med erfarenhet av sex mot ersättning och MSM. Vilket stöd yrkesverksamma i förlängningen själva uttrycker att de behöver för att kunna ge ett gott och inkluderande bemötande till dessa målgrupper. Frågeställningen var: "Hur ser kunskapsbehovet ut bland yrkesverksamma i hälso- och sjukvården när det kommer till män som har sex med män (MSM) och personer med erfarenhet av sex mot ersättning?".

2.3.5 År 2016

Fokus på 2016 års arbete var efterfrågan på sexuella tjänster i linje med det nationella arbetet från Nationellt metodstöd mot prostitution och människohandel (NMT) vid Länsstyrelsen i Stockholm. NMT lanserade kampanjen "Du avgör!" riktad till befolkningen för att öka uppmärksamheten kring den olagliga efterfrågan på sexuella tjänster. Regionalt genomförde länsstyrelserna i norrlänen en omfattningskartläggning av sexuella tjänster på Internet⁹. I samverkan med Länsstyrelsen arrangerades utbildningsdagar på en ort i varje län med ett gemensamt upplägg och med fokus på efterfrågan på sexuella tjänster. Föreläsare var Simon Häggström, författare och polis i Stockholmspolisens prostitutionsgrupp och Marie Johansson, samtalsbehandlare/socialsekreterare på KAST i Stockholm. Båda dessa personer möter sexköparna i sina yrken och kunde därför genom sina erfarenheter förmedla vilka som köper sex, varför och hur de jobbar för att minska efterfrågan. Sammanlagt deltog drygt 300 yrkesverksamma och ideellt engagerade personer.

3. Uppföljning av mål

Vi har under projekttiden byggt upp en nära samverkan med länsstyrelserna i norrlänen kring frågan där vi tillsammans har planerat och genomfört utbildningsinsatser varje år. Under första året jobbade även projektledaren med referensgrupper, ett kontaktnät som har underlättat och gynnat arbetet under hela projekttiden. Vid utbildningsinsatserna har vi nått en bredd av aktörer och verksamheter som på ett eller annat vis kan tänkas möta personer med erfarenhet av sex mot ersättning, såsom socialtjänst, polis, skola, hälso- och sjukvård, jourverksamhet, frivilligorganisationer o.s.v. Vi har också kunnat erbjuda en god kvalitet på insatserna med kompetenta föreläsare med stor kunskap och erfarenhet kring frågorna. Det kan vara en av anledningarna till att många deltagare har varit återkommande vid de årliga utbildningstillfällena. I utvärderingarna har vi sett att många deltagare anser sig ha förvärvat ny kunskap och att de kommer ha nytta av kunskapen i sitt arbete/uppdrag.

Det är svårt att sätta ett mål kring minskad smittspridning av hiv/STI inom preventionsgruppen när första steget är att identifiera personer som har erfarenhet av sex mot ersättning. Projektet har därför fokuserat på att synliggöra och öka medvetenheten om problematiken samt ge verktyg för att möta personer ur preventionsgruppen. Ett professionellt genomfört möte/samtal kan bidra till att individen börjar reflektera över sitt beteende och vilka konsekvenser det kan medföra och i förlängningen även att individen söker stöd och hjälp för att förändra sin situation och/eller sitt beteende.

⁹ "Prostitution och människohandel för sexuella ändamål 2016 – en omfattningskartläggning gällande Norrbotten, Västerbotten, Västernorrland och Jämtland". <http://www.jamstall.nu/wp-content/uploads/2016/12/Prostitution-och-manniskohandel-for-sexuella-andamal-2016-rapport.pdf>

4. Slutsats

Genom god samverkan med Länsstyrelsen har vi lyckats höja medvetenheten och kunskapsnivån bland yrkesverksamma och ideellt engagerade personer på området sex mot ersättning/prostitution i norrlänen. Vi har genom utbildningsinsatserna synliggjort förekomsten av prostitution i norrlänen och deltagarna har fått en djupare förståelse för vilka faktorer som påverkar beteendet och vilka konsekvenser det får för den enskilda individen, såsom risken att smittas av hiv/STI. Det finns ingen specifik stödverksamhet i Norrland för de som befinner sig i prostitution men genom utbildningsinsatserna under projekttiden har vi bidragit till att sprida kunskap till relevanta verksamheter och mottagningar om vad som kännetecknar utsatthet och hur en kan ställa frågor vid misstanke och oro samt bemöta utsatta individer och kunna erbjuda rätt stöd och hjälp.

Vi har också synliggjort sexköparna som är orsaken till att prostitutionen upprätthålls och diskuterat förebyggande insatser för att minska efterfrågan och hur vi kan skapa samverkan mellan myndigheter och organisationer. Det saknas även stödinsatser för sexköpare och riskindivider med hög porrkonsumtion i Norrland liknande de KAST-verksamheter som finns i storstäderna. Som en direkt effekt av utbildningsdagarna 2016 har KAST-verksamheten i Stockholm fått fler samtal från stödsökande boende i Norrland samt verksamheter som har efterfrågat ytterligare utbildning. Många individer som har erfarenhet av att köpa sex upplever stor skam och skuld kring sitt beteende. Att kunna söka stöd och samtidigt vara anonym utan remiss kan vara helt avgörande för att en individ ska våga kliva över tröskeln och söka stöd. Det finns troligtvis ett stort behov av det även i den norra regionen.

Vi ser att det även fortsättningsvis kommer vara viktigt med samverkan mellan olika aktörer i samhället, både på lokal, regional och nationell nivå. Många individer som befinner sig i prostitution är offer för människohandel och flyttas ofta runt i landet. Samverkan, att ha kännedom om varandras arbete och erfarenheter inom norra regionen, är därför avgörande för att komma åt problemet. Det är av största vikt att frågan hålls levande. En farhåga med de indragna medlen är bortprioritering av fortlöpande utbildningsinsatser för att synliggöra prostitution och öka medvetenheten och kunskapsnivån bland personal och ideellt engagerade personer som kan tänkas möta individer med erfarenhet av sex mot ersättning. I Norrland saknar vi som tidigare nämnts speciella stödverksamheter för både de som utsätts för prostitution och de som köper sex/högkonsumerar porr vilket talar för betydelsen att det finns medveten personal inom relevanta verksamheter som vågar se och vågar fråga.

Förhoppningen är att det nyligen uppstartade regionala nätverket för prostitution och människohandel i norrlänen med Länsstyrelsen som sammankallande aktör kan fortsätta för att stärka upp den regionala samverkan. Tanken var att upprätta en handlingsplan eller någon annan form av vägledande dokument inom ramen för projektet som kan utgöra ett stöd för yrkesgrupper/verksamheter som kan tänkas möta personer med erfarenhet av sex mot ersättning. Exempelvis kan en kontaktlista med aktörer/verksamheter i respektive län utformas som beskriver hur olika aktörer/verksamheter kan samverka, men som på ett kortfattat sätt också beskriver hur aktörer/verksamheter arbetar för att stötta personer med erfarenhet av sex mot ersättning. Arbetet kring att ta fram ett sådant dokument hann Kunskapsnätverket aldrig bli involverad i under projekttiden men kan kanske vara en uppgift för det regionala nätverket framöver.